

KINDERWERELD

Inleiding tot de film 'Bluebird' (2005) door Gertie Bögels
Regisseur: Mijke de Jong; scriptschrijver: Helena van der Meulen.
Hoofdrollen: Elske Rotteveel en Kees Scholten.

© Gertie Bögels

Oppervlakkig beschouwd gaat de film *Bluebird* over de turbulenties rond de 'coming out' van het veelzijdig begaafde pubermeisje Merel dat op school gepest wordt omdat ze zo'n bolleboos is en die thuis troost zoekt in de zorg voor haar invalide adoptief broertje. De film dringt zich echter onuitwisbaar in het geheugen door het geraffineerd fijnzinnige beeldrijm van de gefilmde alledaagse werkelijkheid met mythologische oerthema's. De toeschouwer wordt niet alleen geboeid door documentaire beelden van het havengebied, het openbaar vervoer, het klassikaal onderwijs en het gezin, maar wordt ongemerkt aangeraakt door archetypische onderstromen daarin.

De verbinding tussen de beste leerling van de klas zijn en daarom – naar men aanneemt uit jaloezie - gepest worden ligt zo voor de hand dat men geneigd is uit het oog te verliezen dat de hoogbegaafde ook in pesten wel eens heel knap zou kunnen zijn, op een manier die niet ogenblikkelijk in het oog springt en waarvan het provocerend karakter de 'bolleboos' zelf soms ontgaat (Heuves, p. 203). Een thema dat in deze film pas voelbaar wordt wanneer men bekomen is van de schokkende pesterijen door de klasgenoten van de hoofdrolspeelster. Men zou de gecompliceerde afhankelijkheidsrelatie met het gehandicapte broertje vanuit verschillende oogpunten kunnen zien: de personificatie van de gespletenheid van de puber als afhankelijk onzelfstandig kind, wier lichaam hem of haar als het ware ontgroeit en waarvan hij of zij vervreemd raakt. Het machteloze broertje als verlengstuk in de erotische zin, diens noodgedwongen fysieke afhankelijkheid biedt haar troost voor de eenzaamheidsgevoelens. Ze is heel zorgzaam hoewel Merel wordt opgezadeld met teveel verantwoordelijkheid voor hem, het broertje waar ze niet om gevraagd heeft; de overbelasting luxeert haar pesten. Ze speelt en is voor hem het kleine moedertje, met alle ambivalenties van tirannie en hem afhankelijk willen houden, maar de symbolische kant ervan is: alles samen doen, niet scheiden van je baby- of kindertijd, en de mythische verdubbeling uit de tijd vóórdat de goden de mensen doormidden deelden omdat ze in hun ogen te machtig werden.

De opdracht voor de puber is het tragische afscheid van het kinderlijf in de voortgaande individuatie, en het in bezit nemen van dat nieuwe nog vreemd autonoom uitbottende lichaam. In de film wordt dat sensitief weergegeven wanneer Merel gaat experimenteren met make-up en lipstick, eyeliner; ze vult haar borstjes onder haar hemdje op als ze voor de spiegel staat, met de gegapte lipstick zet ze suïcidale lijnen op haar polsen. Het innerlijke afscheid nemen van de ouders zou men verbeeld kunnen zien in de wijze waarop ze in de film zijn neergezet: de wat sukkelige maar goedbedoelende en zelfs toegewijde ouders en leraren lijken al de door de puberblik geminachte volwassenen. Het devalueren van de ouders is een nieuw stadium in de groei naar zelfstandigheid en een gemakkelijk te mis interpreteren schijnbeweging: minachting als hulpmiddel om los te komen van die hevige genegenheid, gebondenheid en zelfs bewondering. De onafwendbare toekomst: zelf de plek in te moeten nemen in de historische sequentie van de generaties, en de 'bewuste' ontdekking van de seksualiteit van de ouders (Bögels, p. 23). De verscheurende en opwindende emoties vinden hun uitweg in

gedramatiseerde fantasieën, gekenmerkt door een mengsel van tederheid en wreedheid, rond verliefdheden op reële of onbereikbare ‘anderen’.

Op school wordt de musical Turandot ingestudeerd: de prinses die haar minnaars raadsels opgeeft en diegene die het antwoord niet kent laat onthoofden. ‘Koppen moeten rollen want dat hebben ze verdiend’ zingt de klas enthousiast. En even ‘schuldeloos’ enthousiast zingen ze over ‘een vreemdeling uit een ver land, die kwam mijn moeder doden’; zelfs het zoete broertje zingt van ‘de vampieren, die door de kamer zwieren’.

Voor het begaafde meisje Merel is de literatuur zowel een goudmijn waarin ze zich naar hartelust kan vereenzelvigen met vele verwickelingen in de relationele arena en een eenzaam eiland waar ze zich in een puberaal narcisme hooghartig kan terugtrekken. Ze pakt *Anna Karenina* uit de kast wanneer haar vader naast haar op de bank naar het voetballen zapt. Dan wordt ze in de trein aangesproken door de zwarte man, hij vraagt naar haar naam; hij is een soort Hermes: de geheimzinnige mythische reisgezel, de enige die haar op een leeftijdsgetrouw niveau aanspreekt en die ze voorzichtig kan toelaten, een ‘vreemdeling’ die niet getaboeiseerd is. Hij neemt haar kwellende destructieve fantasieën serieus, hij vraagt ‘en passant’, doelend op de hoofdfiguur die zich aan het eind van de lijvige roman die Merel met zich meestorst voor de trein werpt: ‘*Anna Karenina, is she still alive?*’.

De zwarte man levert de literaire achtergrond van de filmtitel. Hij geeft Merel veelbetekenend het boekje *L’Oiseau Bleu* cadeau, met verwijzing naar het Engels idioom: ‘*the blue bird of happiness*’. Het is een soort allegorie voor toneel rond twee kinderen Mytyl en Tytyl, die op zoek gaan naar een blauwe vogel omdat die hun zieke buurmeisje kan genezen, van de Belgisch/Franse symbolistisch auteur Maurice Maeterlinck (1862-1949). Aan dit stuk is de naam Mytylscholen voor gehandicapte kinderen ontleend. Het is een gecompliceerd sprookje met een rijkdom aan taferelen en stemmingen opgetekend met milde maar scherpzinnige ironie. Het feit dat Maeterlincks werk op de Index werd gezet – kort nadat de auteur de Nobelprijs voor literatuur voor zijn gehele oeuvre werd verleend - geeft aan hoezeer het de politieke en morele opvattingen van die tijd trof.

De zwarte man en Merel herkennen elkaar, niet alleen in hun liefde voor literatuur. De woordspelingen die ze uitwisselen zijn evenzoveel allusies naar hun verbondenheid en tegelijker naar hun isolement in het gewemel van de overige treinreizigers, de trein als het leven zelf.

De blauwe vogel in *L’Oiseau Bleu* is een merel, *merle*, een zwarte vogel eigenlijk, de blauwe vogel die geluk brengt. Het blauw ‘*blue*’, verwijzend naar de melancholie van de puberteit. Ze spelen met de intimiteit van hun taal: haar naam Merel met *Blue Bird*, de gelukbrengende vogel, met de verbinding dat zij hem, de volwassen zwarte man, *Black Bird* noemt, de Engelse merel. Hij zingt het Beatles liedje voor haar: *Blackbird singing in the dead of night, Take these broken wings and learn to fly, All your life, You were only waiting for this moment to arise*. Dit is het moment waarop je steeds hebt gewacht. Het thema: je moet het doen met wat je hebt meegekregen en de contradictie: dat Merel ontzettend veel heeft ‘gekregen’, mooi intelligent, sportief, muzikaal, maar dat maakt het er toch niet gemakkelijker op.

De trein speelt een grote rol in de film - redundantie met de roman *Anna Karenina* – Merel reist met de overvolle rugzak met boeken tussen thuis en school met de trein, de plek waar ze zich kan afzonderen en zich terugtrekken in haar boek, de onontkoombare plaats voor pesterijen van klasgenoten en voor de toevallige ontmoeting met de enige volwassene die echt in haar geïnteresseerd is en belangstelling toont voor de diepere betekenis van boeken voor haar. De trein, net als het water en de haven, een dreigend gemakkelijk beschikbaar zelfmoordwerktuig.

In de klas speelt het gepest worden vooral rond het verschil in rijping tussen haar klasgenoten en Merel, haar onbewuste dilemma: doorgaan met de toch onontkoombare ontwikkeling van het ogenschijnlijk aseksuele leergierige latentiekind dat theoretisch alles weet van seksueel overdraagbare aandoeningen en uiteindelijk gaan horen bij de rijpere, treiterende, provocerend slonzige pubers uit haar klas die al bezig zijn met hun geheime signalen. Behalve een onmiskenbaar psychoanalytisch docudrama is de film een integer kunstwerk.

Noten:

=Bögels, G. (1996) *De relatieve tijd*. In: *De psychische klok. Psychoanalytische opvattingen over tijd en tijdsbeleving*. Stufkens, A. (red), Boom, Amsterdam.

=Heuves, W. (2006) *Pubers. Ontwikkeling en problemen*. Van Gorcum, Assen

=Maeterlinck, M. (1909), *L'Oiseau Bleu, féerie en 6 actes et 12 tableaux*. Librairie Charpentier et Fasquelle, Parijs, (eerste opvoering Moskou 1908).

=McCartney, P & Lennon, J. The Beatles: *Blackbird*

=Tolstoj, L. N. (1878), *Anna Karenina*. Russische Bibliotheek, Van Oorschot (1965), Amsterdam.

=Turandot: Het oude Chinese gruwelijke sprookje waarin de prinses Turandot uit wraak op de moord op haar stammoeder iedere minnaar die niet in staat haar drie raadsels op te lossen laat onthoofden.

=Een Engelse versie van de volledige tekst van *L'Oiseau Bleu: The Blue Bird: A Fairy Play in Six Acts by Maurice Maeterlinck* is in 2005 op e-mail gezet door The Project Gutenberg EBook en gratis te downloaden via:

<http://gutenberg.net>; of:

<http://promo.net/pg>; of:

<http://www.ibiblio.org/gutenberg/etext03> bevat ook informatie over een gratis *Newsletter*.

Nijmegen, mei 2006

Gertie Bögels